

ПРИНЦИПИ ВИКОНАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Шишова Євгенія Анатоліївна

студент-спеціаліст юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

e-mail:

***Ключові слова:** зобов'язальне право, виконання зобов'язань, господарські зобов'язання.*

Виконання зобов'язання є одним із важливих інститутів господарських зобов'язальних правовідносин. Важливість цього інституту ґрунтується на загальних принципах господарських правовідносин в цілому, та господарських зобов'язань, зокрема. Однак слід зазначити, що чинний Господарський кодекс України (далі - ГК) приділяє питанням виконання зобов'язань, на наш погляд, недостатньо уваги. Так, безпосередньо виконанню присвячено лише шість статей (ст. 193-198 ГК). Натомість такому ж інституту в Цивільному кодексі України присвячена окрема Глава 48, яка містить 20 статей.

Доцільність дослідження теми підтверджується недостатньою увагою з боку

науковців на проблеми нормативного закріплення виконання господарських зобов'язань. Так, взагалі зобов'язальним питанням присвячено праці таких вчених як М. Агарков, І. Новицький, Л. Лунць, О. Іоффе, О. Дзера та ін. Окремим питанням виконання зобов'язань та договорів присвячені праці М. Брагинського, В. Витрянського, А. Карапетова, Н. Краснова та ін. Але вони розглядають питання виконання зобов'язань суто в цивільно-правовому аспекті. Сучасні ж українські вчені В. Мамутов, Г. Знаменський, О. Віннік, В. Гайворонський, Н. Саніахметова та інші досліджують, як правило, зобов'язальні господарські правовідносини в цілому, в контексті господарського права, без виділення окремих проблем виконання господарських зобов'язань, що ще раз підкреслює необхідність проведення комплексного наукового дослідження зазначеної проблематики.

Виконати зобов'язання значить зробити ту дію, що зазначено в зобов'язанні: передати покупцю у власність чи в оперативне управління продану йому річ, побудувати для підприємства будинок, перевезти вантаж і т. ін. В інших, більш рідких випадках, виконати зобов'язання значить утриматися від здійснення визначеної дії, наприклад, не передавати іншому видавництву протягом визначеного терміну твір, прийнятий видавництвом для опублікування [1, с.86-125].

Виконанням зобов'язання досягається мета його встановлення, тобто задоволення визначеної потреби.

Як зазначив М.В. Кротов, не дивлячись на багатоманітність різних дій, які вчиняються боржником, їх здійснення підпорядковується загальним правилам. Загальні правила виконання зобов'язань називаються принципами виконання зобов'язань [1, с.620].

Чинне законодавство передбачає такі принципи виконання зобов'язань: принцип *належного виконання* і принцип *реального виконання* [2].

У радянській юридичній науці досить глибоко досліджувались питання про перелік та співвідношення цих принципів. Зокрема, до них відносили: 1) принцип реального виконання; 2) принцип належного виконання; 3) принцип товариського співробітництва і взаємодопомоги сторін; 4) принцип економичності. При цьому найдискусійнішою була й залишається проблема співвідношення принципів реального та належного виконання.

З цього приводу в літературі було висловлено три основні точки зору:

- виконання в натурі є однією зі складових належного виконання;
- належне виконання є частиною реального виконання;
- принцип реального виконання - це загальне правило, згідно з яким зобов'язання має бути виконане в тому вигляді, в якому воно визначене законом або договором, вважає О. С. Іоффе. Цей принцип суттєво впливає на виконання зобов'язання протягом усього терміну його дії - як на стадії нормального розвитку, так і в разі порушення. Але на кожній із вказаних стадій він виявляється по-різному.

А. В. Венедіктов вважає, що належне виконання – це складова частина реального виконання.

На його думку, реальне виконання договірних зобов'язань охоплює належне виконання всіх якісних і кількісних показників, не тільки своєчасну передачу всієї кількості передбаченої договором продукції, а й передачу її в обумовленому асортименті відповідно до затверджених стандартів та технічних умов у комплексному вигляді, а також своєчасне поповнення недостач у деяких партіях, негайне виправлення допущених недоліків або заміну недоброякісної продукції [3, с.46].

Найприйнятнішою стосовно цього питання є позиція М.І. Брагинського, який зауважив, що реальне та належне виконання – це різноплощинні явища. У першому виявляється сутність виконання як вчинення певної дії, у другому – якісна характеристика дії (або утримання від дії) [4, с.182].

На наш погляд, слід погодитися з тими авторами, які вважають, що реальне й належне виконання – різноплощинні явища. В першому випадку виражена сутність виконання як вчинення певної дії, у другому - якісна характеристика дії (утримання від дії). Перевіряючи, чи виконав боржник зобов'язання, треба дати відповідь на два самостійних за значенням запитання:

-чи вчинила особа дію, яка є об'єктом відповідного правовідношення (чи дотримані вимоги реального виконання);

-яким чином ця дія вчинена (чи дотримані вимоги належного виконання) [4, с.186].

Згідно зі ст. 193 ГК України суб'єкти та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання - відповідно до вимог, що в певних умовах звичайно ставляться [5,ст.193].

Зобов'язання буде виконано належним чином, коли боржник його виконає: а) стосовно належного кредитора, б) у встановлений термін, в) у визначеному місці, г) відповідно до вказівок закону, акта планування, договору, а при відсутності таких вказівок - відповідно до звичайно встановлених вимог. Вказівки можуть стосуватися як загальних питань виконання безвідносно до виду зобов'язання, так і окремих видів договірних чи позадоговірних зобов'язань [3,с.103].

Одним із основних принципів виконання зобов'язань у господарському праві є принцип реального виконання. Так, згідно із ч. 3 ст. 193 ГК України застосування господарських санкцій до суб'єкта, який порушив зобов'язання, не звільняє цього суб'єкта від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, крім випадків, коли інше передбачено законом або договором, або управнена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання [5,ч.3 ст.193].

Цей принцип складається з обов'язку сторін виконати зобов'язання в натурі в повній відповідності із встановленими в ньому умовами про предмет, кількість і якість, у примусі судами до такого виконання й у неприпустимості заміни натури грошовим відшкодуванням, тобто наданням потерпілій стороні сурогату поновлення у вигляді сплати неустойки, штрафу або відшкодування збитків [6,с.12].

Реальне виконання є обов'язком як боржника, так і кредитора [7,с. 103].

Принцип реального виконання не слід ототожнювати з вимогою належного виконання зобов'язань. Передача боржником предмета зобов'язання простроченням буде реальним виконанням, тому що предмет зобов'язання переданий у натурі, але разом із тим не можна вважати виконання належним, тому що термін виконання порушений [8,с.72].

Принцип ділового співробітництва впливає з характеру конкурентних ринкових відносин. Виконання зобов'язання є обов'язком боржника перед кредитором. Але при поглибленому аналізі зобов'язань між двома юридичними особами виступає на перший план обов'язок обох сторін – і боржника і кредитора – перед суспільством. Цей принцип виконання зобов'язань виражений у ГК України у наступних словах: «Кожна сторона повинна вжити усіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання, враховуючи інтереси другої сторони та забезпечення загальногосподарського інтересу. Порушення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених цим Кодексом, іншими законами або договором» [9,с.91].

Однак, безсумнівною є те, що обов'язок співробітництва і взаємодопомоги не зменшує відповідальності сторін одна перед одною, зокрема, відповідальності боржника за виконання зобов'язання, і не послабляє обов'язку кредитора жадати від боржника належного виконання і застосування до нього санкції у випадку його неспроможності.

Принцип економічності виконання законодавчо закріплений у другій частині ст. 193 ГК України: «Кожна сторона повинна вжити усіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання ... та забезпечення загальногосподарського інтересу» [5,ст.193].

Не впливає, однак, розуміти економічність лише в змісті здешевлення вартості виконання зобов'язання. Закон підкреслює, що виконання повинне бути економічним не тільки для сторін у зобов'язанні, але і для загальногосподарського інтересу. Можуть бути випадки, коли здешевлення виконання не створює в той же час економії для господарства.

Отже, ці принципи в багатьох випадках реалізуються в конкретних нормах закону, що покладають на сторони визначені обов'язки, а виходить, і відповідальність за їх невиконання. Нерідко викладені принципи виконання зобов'язань у практиці господарської діяльності диктують сторонам такий спосіб дії, що розміщується поза правовою сферою і відноситься до правил ділового співробітництва. Необхідно врахувати, що в правовій державі з ринковою економікою, правові норми та норми ділового співробітництва тісно зв'язані між собою.

***Науковий керівник:** доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, к.ю.н.
Лісніча Тетяна Володимирівна.*